

NORSKE INSEKTTABELLER

3.

Norske SKORPIONFLUER - Ordenen Mecoptera

Tabellen tar med de arter som hittil er funnet
i Norge

Lita Greve
ZOOLOGISK MUSEUM
UNIVERSITETET I BERGEN

Utgitt av Norsk Entomologisk Forening 1983

"NORSKE INSEKTTABELLER" er en serie norskspråklige bestemmelsestabeller over landets insektfauna.

Tabellene kommer ut uregelmessig og vil bli gjort kjent gjennom "INSEKTNytt".

Foreningens medlemmer oppfordres til å bidra med stoff. Bidrag kan sendes Sigmund Hågvar, Norsk institutt for skogforskning, 1432 Ås-NLH. Retningslinjer er gitt på bakre omslag.

Denne tabellen er til salgs hos foreningens distributør, Jac. Fjelddalen, Postboks 70, 1432 Ås-NLH.

Pris: Medlemmer kr. 10,-, ikke-medlemmer kr. 20,-

INNLEDNING

Insektordenen Mecoptera teller få arter i Norge og ellers i Norden. Her i landet kjenner vi bare fem arter, og det er lite sannsynlig at flere vil bli funnet i fremtiden.

Alle norske Mecoptera kjenner vi lett igjen på hodets form. Hodet er trukket ut i en trakt, og munndelene er plassert i spissen av trakten. (Denne karakteristiske hodefasetingen - Fig. 1. - finner vi hos de fleste nålevende Mecoptera, men det finnes også noen familier på andre kontinenter som har anderledes utformet hode).

Vi kjenner i dag en del til utbredelsen av våre Mecoptera-arter. Det foreligger en eldre oversikt over museumsmateriale publisert av Tjeder (1945). I de senere år er det dessuten kommet flere mindre artikler med nytt om utbredelse og økologi (Greve 1965, 1975, 1976; Fjellberg og Greve, 1968). Biologien er omtalt i Strübing (1958).

Det norske navnet på denne insektordenen har vært Skorpionfluer, men det passer egentlig bare på slekten Panorpa. Navnet viser her til hannens bakkropp som er utformet som en tang, og som bæres oppoverbøyd over bakkroppen slik at den ligner bakkroppen til en skorpion. Tangen brukes under parring og hunnene har ingen slik tang. Tangen finnes imidlertid ikke hos den andre norske slekten, Boreus. Et navn som sne-skorpionflue er derfor misvisende, og snenebbflue er nå foreslått som norsk navn.

Denne tabellen baserer seg på en eldre utgave laget til

bruk ved den systematisk/faunistiske undervisningen ved Zoologisk museum, Universitetet i Bergen. Opplysningene om utbredelse baserer seg på materiale i norske museer samt hos en rekke private samlere (mest Reidar Mehl, Tore Nielsen og Knut Rognes). Forfatteren av denne tabellen vil gjerne ha mere materiale, og er interessert i Mecoptera fra alle deler av landet.

Mecoptera bør nåles, men kan også legges på sprit.

Boreus-artene bør settes på mikronåler siden de er så små.

Mikronålene bør settes skrått gjennom mellomkroppen for ikke å ødelegge viktige detaljer. Larvene kan best oppbevares på sprit.

Nøkkel til familier:

1. Velutviklede vinger hos begge kjønn. Tre velutviklede, tettsittende punktøyne (ocelli). Over 1.5 cm lange, mer enn 3 cm i vingespenn 2. Omtrent 3 mm. ♀♀ har hverken vinger eller vingerester, ♂♂ har rester av vinger som stive børster skrått bakover ryggen. ♀♀ har et sabelformet eggleggingsrør. De tre punktøynene er små, vanskelig å få øye på og sitter langt fra hverandre Fam. Boreidae, sl. Boreus s. 3.
2. Insekter med lang, tynn bakkropp og tynne, lange bein som minner mye om stankelbein. Vingene er uflekkete. De lever av andre insekter. Noen få arter er kjent fra Syd-Europa, ingen finnes hos oss (Fam. Bittacidae)

Insekter med middelslange bein og middelstykk kropp. I regel med brune eller svarte tegninger eller flekker på vingene. (OBS! Det finnes enkelte individer med helt uflekkete vinger, eller med vinger hvor flekkene er små og delvis borte). ♂♂ med bakkroppsspiss utformet som en tang og svunget opp over ryggen
..... Fam. Panorpidae "Skorpionfluer" s. 4.

Familien Boreidae

Små mørkebrune til svarte insekter som er aktive i vinter-halvåret fra september til mai. De kan ofte sees på sne-dekket i milde perioder og i størrelse og utseende minner de om maur. Dyrene lever i og av moser. Fra Norge kjennes to arter i slekten Boreus. Tabellen er kun beregnet ♂♂ fordi ♀♀ av disse to artene er meget vanskelige å skille fra hverandre. Også enkelte ♂♂ kan være vanskelige å skille etter det kjennetegn som brukes i artsnøkkelen.

Mellomformer kan finnes. Det diskuteres om dette er gode arter, og om det eventuelt bør skilles ut flere. Hannene kjennes lett på vingerestene og ved at det sabelformete eggleggingsrøret mangler(♂ Fig. 1 og ♀ Fig. 2, side 5).

Nøkkel til arter: (♂♂)

På 3. ryggplate (tergit) på bakkroppen (abdomen) stikker det opp en liten tverrstilt plate som er trekantet sett forfra eller bakfra. Formen er forskjellig fra platen

på leddet foran Fig. 3 Boreus hyemalis (L.)

B.hyemalis kjennes fra mange steder i sør-Norge nord til Sør-Trøndelag.

Den oppstikkende platen på 3. bakkroppsledd har en lignende profil som platen på 2. ledd (det foregående), men kan være noe mindre Fig. 4 Boreus westwoodi Hag.

B.westwoodi kjennes fra hele landet.

Begge Boreus-artene er antakelig langt vanligere enn antall funn skulle angi, fordi norske entomologer flest er svært lite aktive med innsamling vinterstid.

Familien Panorpidae "Skorpionfluer"

Middelstore insekter med vingespenn på ca. 25 mm - 30 mm. Fig. 5. Vingene er velutviklete, men flyveevnen er dårlig. Insektene foretar korte sjev fra sted til sted i vegetasjonen. Skorpionfluene lever av råtnende vegetabilsk materiale, frukt, samt døde eller levende insekter. De foretrekker tett vegetasjon som høyt gress og kratt med tett løvverk. I Norge er det funnet tre arter. (Det kjennes ytterligere to arter i Skandinavia. Disse to er imidlertid funnet øst i Finland og vil sikkert ikke forekomme hos oss. Derfor taes de ikke med i tabellen.)

Nøkkelen baserer seg på vingemønsteret slik som det er vist på Fig. 6. Samme karakter nyttes også hos Tjeder (1951) og Meinander (1962). Paramerene hos ♂♂ gir gode systematiske karakterer som kan sees uten preparasjon. Genitalie apparatet hos ♀♀ kan også brukes for å skille artene fra hverandre, men

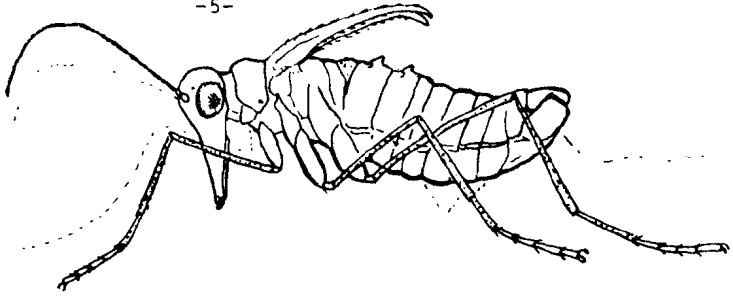

Fig. 1. Boreus westwoodi ♂. (På den ene siden er antennen og ben bare stippet.)

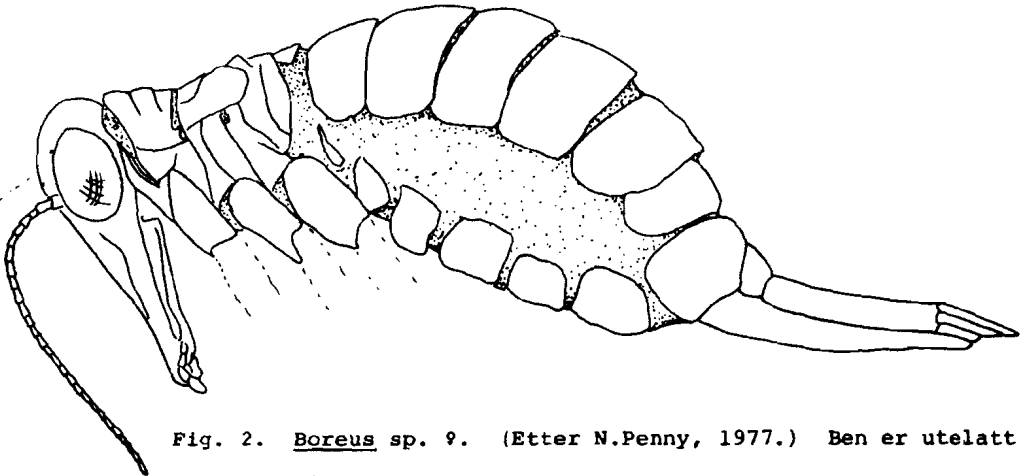

Fig. 2. Boreus sp. 9. (Etter N.Penny, 1977.) Ben er utelatt på tegningen.

Fig. 3. Boreus hyemalis ♂. Platen på 2. bakkroppsledd øverst, platen på 3. bakkroppsledd nederst.

Fig. 4. Boreus westwoodi ♂. Platen på 2. bakkroppsledd øverst, platen på 3. bakkroppsledd nederst.

det ligger skjult i bakkroppen og må prepareres frem. Det er derfor ikke med i tabellen, men det kan vises til Tjeder (1951).

Nøkkel til arter:

1. Vingene har svartbrune flekker som varierer i størrelse fra individ til individ. Ingen fullstendige bånd, i det submedianbåndet og pterostigmabåndet er delt opp. Basalflekk finnes. Vingemembran ofte litt gulaktig. Hos noen individer er flekkene ytterst små, hos enkelte er noen flekker borte og det finnes individer med helt uflekkete vinger. Vingemønster hos typisk individ Fig. 7. Paramerer hos ♂♂ Fig. 8.

..... Panorpa germanica L.

P.germanica er funnet over store deler av landet til Nordland. Det kjennes få funn fra det aller sørligste Norge, mot svært mange fra både ytre og indre del av Vestlandet.

Vinger med fullstendige submedian og pterostigma-bånd 2.

2. Vinger med svartbrune flekker og fullstendige bånd. Fig. 6. Spesielt tydelig pterostigma-bånd. (NB! Hos nyklekkete individer er fargen dårlig utfarget og her foreligger mulig forveksling med neste art, se under.) Paramerer hos ♂♂ Fig. 9.

..... P. communis L.

P.communis kjennes fra store deler av Sør-Norge til Nord-Trøndelag. Et publisert funn fra Nordland, Greve (1965), viste seg ved nærmere undersøkelse å være P.germanica. Arten har imidlertid en østlig utbredelse hos oss og er på Vestlandet bare funnet få ganger i de indre strøk.

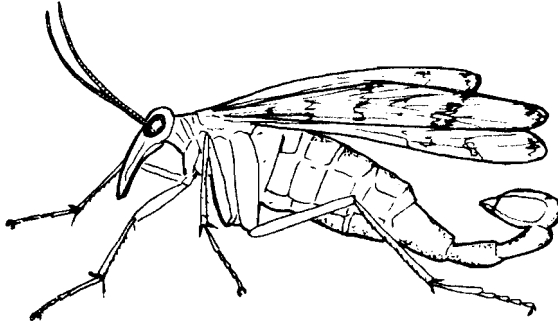

Fig. 5. Panorpa sp. ♂. Skisse.

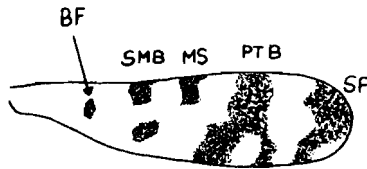

Fig. 6. Panorpa communis - vinge. BF = Basalflekk, SMB= Sub-
medianbånd, MS = Marginalfleck, PTB = Pterostigmabånd,
SF = Spissfleck.

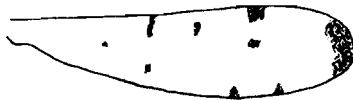

Fig. 7. Panorpa germanica - vinge.

Vinger med blekbrune bånd (se ovenfor) og flekker. Vingemønster ellers som hos P.communis. Paramerer hos ♂♂ Fig. 10. Både hanner og hunner bør genitalundersøkes for å unngå forveksling med P.communis P.cognata Rambur
P.cognata kjennes bare fra områdene rundt Oslofjorden, og det er bare funnet noen få eksemplarer i fylkene Akershus, Vestfold og Telemark.

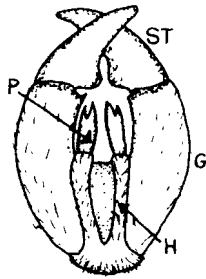

Fig. 8. Panorpa germanica ♂ genitalia. G = gonopod, ST = stylus, H = hypovalvae, P = paramer.

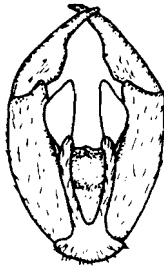

Fig. 9. Panorpa communis ♂ genitalia.

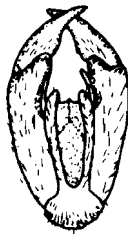

Fig. 10. Panorpa cognata ♂ genitalia.

LITTERATUR

- Fjellberg, A. and L. Greve, 1968. Notes on the genus Boreus in Norway. Norsk ent.Tidsskr., 15, 33-34.
- Greve, L., 1965. Boreus hyemalis (L.) new to Norway, and recent records of Norwegian Mecoptera. Norsk ent. Tidsskr. 13, 17-18.
- 1975. New records of Norwegian Mecoptera. Norsk ent.Tidsskr. 22, 7-8.
 - 1976. Neuroptera and Mecoptera. Fauna of Hardangervidda, 7, Universitetsforlaget, 5-9.
- Meinander, M., 1962. The Neuroptera and Mecoptera of eastern Fennoscandia. Fauna Fenn. 13, 1-96.
- Strübing, H., 1958. Schneeinsekten. 47 pp. A.Ziensen Verlag, Wittenberg, Lutherstadt.
- Tjeder, B., 1945. Catalogus Neuropterorum et Mecopterorum Norvegiae. Norsk ent.Tidsskr. 7, 93-98.
- 1951. Svensk Insekt fauna. 14 Mecoptera. Stockholm, pp. 1-42.

Rettledning til bidragsyttere

1. Manuskriptet leveres maskinskrevet på A-4 ark.
Da det taes direkte kopi av manuset (som forminskes ned til A-5 ved trykningen), må manuset være pent og feilfritt.
2. Figurer tegnes med tusj og kan limes inn hvor som helst i manuset. Husk figurtekst under. Ofte kan det passe å samle figurene på egne sider. Da må denne figursiden stå så nær tekstomtalen som mulig, helst vis-a-vis.
3. Den første manussiden gis sidenr. 1. (Tittelsiden nummereres ikke.) Selve omslaget utformes av foreningen.

- Bruk ellers tidligere numre som forbilde.

